

УДК 37.035.3

Євген Кулик, доктор педагогічних наук, професор кафедри професійної освіти
Полтавського державного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

МОДЕЛЬ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Показана роль моделювання в діяльності фахівця. Запропоновані принципи побудови моделі науково-дослідної діяльності майбутніх учителів праці.

Ключові слова: модель, науково-дослідницька діяльність, підготовленість, лекція, семінар, практичне заняття, “малі дослідницькі групи”.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що педагогічна діяльність є дослідницькою і творчою за своїм характером і змістом. Тому формування якостей дослідника створює умови для підготовки творчого вчителя.

Дослідники, які спираються на різноманітні концепції, при формуванні моделі вчителя-фахівця неодмінно включають дослідницьку діяльність або окремі її елементи до складу загальної педагогічної діяльності.

Моделювання діяльності сучасного вчителя трудового навчання розкрило розбіжність між фактичною підготовкою і конкретною діяльністю.

Обираючи в ролі основоположного методу дослідження теоретичне моделювання, підкреслимо, що саме модельний підхід до вивчення явищ дійсності дозволяє висвітлити їх глибинну сутність, розкрити динаміку взаємозв'язку складових елементів, виявити шляхи, що характеризуються оптимізуючим впливом на процес функціонування даного явища.

Як відомо, модель виконує дві функції: пояснючу та прогностичну. При цьому, пояснююча функція моделі виявляється при її використанні у педагогічних цілях з метою пояснення. Модель – це речова, знакова або уявна система, що відтворює принципи внутрішньої організації та функціонування, а також певні властивості, ознаки чи характеристики об'єкта дослідження, безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене або недоцільне.

Уточнюючи загальноприйняте визначення моделі, можна стверджувати, що модель представляє собою описовий аналог діяльності, який у формалізованих конструкціях відображає її найважливіші характеристики.

Причому нова інформація про досліджуваний об'єкт виникає на всіх етапах конструювання

моделі у процесі емпіричного дослідження об'єкту, у формі самої моделі, що створює елементи новизни в силу особливої презентації набутих знань про об'єкт, як результат подальшого експерименту мислення.

Така динамічна модель, згідно з А.Ф. Зотовим, повинна відповідати наступним вимогам:

- границі, які обмежуються суттєвими зв'язками між об'єктними галузями;
- відтворення досліджуваного об'єкту в різноманітних умовах, його інваріантність за обставин зміни кількох параметрів;
- зв'язок ключових параметрів теоретичної моделі з реальними даними, що можуть бути зафіксовані;
- включення в модель мінімальної, але достатньої кількості параметрів (тобто оптимальної).

Поряд з вищезазначеними вимогами щодо конструювання моделі педагогічних явищ обов'язково слід враховувати специфічні вихідні положення, які істотно впливають на оптимальність побудовання експериментальної моделі науково-дослідницької діяльності. У їх ролі виступають такі основні принципи:

- компенсаторності, згідно з яким передбачається значне розширення “фонових” знань студентів за рахунок орієнтації останніх на самостійний пошук і систематизацію додаткової інформації. Принцип компенсаторності націлений на нарощення “ядра” набутих професійно значущих знань з метою забезпечення повноти їх актуалізації;
- праксеологічності, сутність якого полягає у максимальній активізації пошуково-дослідницьких дій студентів у напрямку здобуття ними суб'єктивно нових знань. Активізація процесуального боку дослідження орієнтована на удосконалення пошуково-творчої роботи

МОДЕЛЬ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

майбутнього спеціаліста, оволодіння її процедурно-дійовим складом;

- багаторівневості, що передбачає забезпечення “покрокового” ускладнення змісту науково-дослідницької діяльності через скорочення або помноження задач дослідження, звуження або розширення “інформаційного поля” дослідницьких завдань. Принцип багаторівневості дозволяє в більш повному обсязі враховувати індивідуальні можливості студентів, рівень їх інтелектуально-розумового розвитку, ступінь оволодіння навчальним матеріалом;

- діалогічності, який реалізується шляхом активного використання потенціалу діалогу між викладачем та студентами. Саме діалог, як відомо, дозволяє викладачу встановлювати швидкий зворотній зв'язок із студентською аудиторією, з'ясовувати її настрій, міру зацікавленості й обізнаності в предметі навчання, емоційний та фізичний стан. Крім того, діалог забезпечує можливість створення атмосфери “спільної думки” (Н.В. Кічук), “спільного педагогічного діяння” за допомогою включення студентів у колективно-групові види науково-дослідницької роботи.

- прогностичності, який орієнтує на виявлення найближчої, середньої та дальньої перспективи розвитку особистості. Він націлює на встановлення прогнозу педагогічного впливу засобами науково-дослідницької діяльності як на основні (забезпечення актуалізації), так і на побічні (формування творчого стилю діяльності, готовності до професійної творчості тощо) результати. Даний принцип реалізує можливість програмування в напрямку і змісту науково-дослідницької діяльності окремих рис особистості дослідника, наступний розвиток яких передбачається на період післядипломної освіти.

Сукупність вищевикладених принципів передбачає реалізацію певних вимог у таких аспектах:

- а) в системі управління науково-дослідницькою діяльністю; до вузівського викладача – керівника науково-дослідницького роботою; до студента;

- б) в системі її функціонування: до змісту; до процесу.

Проведений аналіз літератури дозволяє конкретизувати вміння, якими повинен володіти викладач:

- конструктивні (моделювання всіх етапів наукового пошуку, формулювання задачі дослідження);

- проєктивні (практичне здійснення процесу дослідження);

- гностичні (володіння загальними правилами

дослідження (знання існуючих підходів до вивчення певного питання, історичних аспектів, розглядання проблеми в даній науковій галузі);

- організаторські (підбір учасників пошуково-творчої роботи, аналіз їх здібностей, рівня сформованості дослідницьких умінь та навичок; визначення особливостей змісту й засобів дослідження з метою оптимального навантаження учасників пошукової діяльності). Однак, вищезазначених умінь керівника пізнавальною діяльністю студентів недостатньо для ефективного управління нею. Необхідним є зустрічний рух студентів, який проявляється в:

- усвідомленні професійної значимості науково-дослідницької діяльності;

- наявності певних особистісних якостей (цілеспрямованості, наполегливості, працелюбності), ціннісних орієнтацій (прагнення до самовдосконалення, творчої самореалізації, креативності, духовного самопізнання).

Логічно вважати, що вимогами щодо організації науково-дослідницької діяльності виступають такі:

- врахування взаємозалежності та взаємозумовленості різноманітних організаційних форм науково-дослідницької діяльності (лекцій, семінарів, практичних занять, практики);

- більш повне використання потенціалу лекцій і семінарів.

Кожна ланка науково-дослідницької діяльності має бути певним чином “запрограмованою” на процес відтворення засвоєного навчального матеріалу. За умов цілісного акумулювання всього арсеналу форм організації утворюється можливість активної мобілізації фонду накопичених знань.

Успішне функціонування науково-дослідницької діяльності передбачає реалізацію певних вимог щодо до змісту даного виду праці студентів:

- відображення основних етапів формування професіонала певної наукової галузі;

- орієнтація теоретичного матеріалу на його наступне використання в професійній практиці.

З урахуванням визначених принципів і вимог нами була розроблена модель науково-дослідницької діяльності студентів, що складається з двох типів структур: інваріантна та варіантно-методична.

Інваріантна структура науково-дослідницької діяльності студентів представлена сукупністю мотиваційного, змістового, процесуального й результативного компонентів, є характерною для будь-якого виду пізнавальної діяльності в силу того, що віддзеркалює основні складові частини діяльності, як-от: мотив, предмет, процес,

МОДЕЛЬ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

результат. Кожний з компонентів науково-дослідницької діяльності виконує певну дидактичну функцію, що покликана забезпечити оптимальність набуття знань студентів.

Однак, ефективність реалізації даних функцій зумовлена дидактичною потужністю варіантного методу структури. В основі цієї структури – взаємозв'язок систем функціонування, організації та управління науково-дослідницькою діяльністю. Саме оптимізація кожної з даних систем у складі варіантно-методичної структури покликана, в остаточному результаті, сприяти ефективності функціонування інваріантної структури й, тим самим, забезпечувати повноту, автоматизм і правильність знань студентів.

Конкретизуючи характер кожної із систем, відзначимо, що система управління науково-дослідницькою діяльністю істотно відрізняється щодо управління даною роботою.

Науково-дослідницька робота студентів – складова, яка включається в більш обширну систему науково-дослідницької діяльності (НДД) й, відповідно, керується Радою по НДД – так званім бюро вченої ради факультету по НДРС.

Система, що представлена двома ланками управління (викладачем – як основою, вчителем предметником – як допоміжною) є неповною без урахування підсистеми самоуправління студента.

У світлі визначення науково-дослідницької діяльності як активної самостійно пізнавальної роботи, націленої на пошук нових знань, роль студента характеризується виявом певної саморегуляції, самоуправління. Ступінь виявлення самоуправління та саморегуляції істотно залежить від рівня підготовленості студентів до науково-дослідницької діяльності та її організації.

Під терміном “підготовленість” доцільно розуміти оволодіння студентами певним обсягом навчального матеріалу, сформованість дослідницьких умінь та навичок, зацікавленість у предметі навчання.

Аналіз структури саморегуляції дозволяє виділити в якості психологічних чинників підготовленості при ознайомленні з критеріями успішності і діяльності, вміння адекватного самооцінювання та динамічної самокорекції.

При цьому, регуляційний вплив викладача націлений на забезпечення умов прискореного розвитку студента як дослідника і формування у студента основ самоуправління. Останнє передбачає розробку комплексу завдань, що націлені на поетапне, поступове нагромадження студентами досвіду дослідницької роботи з метою зростання самостійності у проведенні НДР. Саме диференціація засобів науково-дослідницької

діяльності дозволяє враховувати різний рівень підготовленості студентів і забезпечити їх “вирівнювання”.

Отже, система управління повинна передбачати поступовий перехід від управління з боку викладача до самоуправління студента.

Однак, характер управління істотно змінюється в залежності від дослідницької діяльності. Система організації даної роботи представлена такими традиційними формами: лекція, семінар, практичне заняття, та специфічною формою: “малі дослідницькі групи”.

На лекціях, семінарах, практичних заняттях, тобто аудиторних формах, у більшій мірі проявляється управління дослідницькою діяльністю з боку викладача, тоді як громадська практика передбачає часткове самоуправління студентів.

Підкреслимо, що малі дослідницькі групи виконують особливу функціональну роль, їх засідання організовуються викладачем, мета предмет і задачі дослідження ставляться перед студентом із зовні, однак, сам процес дослідження, його план і програма, проміжні цілі визначаються студентом.

Взаємоузгодження даних форм організації в напрямку забезпечення дієвості науково-дослідницької діяльності, спричиняє високу результативність знань студентів. Це пояснюється тим, що кожна форма визначає певну специфіку функціонування даної діяльності, що, в остаточному результаті, впливає на характер відтворення засвоєних знань.

Лекції дозволяють систематично застосовувати в навчанні такі види дослідницької роботи, як проблемне викладання матеріалу, евристичні бесіди, дискусії, мікрОВикладання.

Семінарські і практичні заняття надають можливість використання всього розмаїття засобів науково-дослідницької діяльності (для сільсько-господарських робіт): складання елементарних раціонів для тварин, підготовка доповідей, проектування сільськогосподарських угідь, організація пасовищного періоду, конкурсів, вікторин, олімпіад, ігор, дискусій, бесід, прес-конференцій тощо.

Малі дослідницькі групи забезпечують поліваріантність застосування видів даної роботи в залежності від тематичної спрямованості групи.

Системоутворюючим елементом функціонування науково-дослідницької діяльності в будь-якій формі організації навчання виступають науково-дослідні завдання. Саме науково-дослідні завдання складають ядро системи функціонування даної роботи.

Стосовно науково-дослідницької діяльності

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

використання терміну “завдання” є більш доцільним в силу того, що в процесі дослідницької роботи студентам пропонують певні “доручення”, “призначення” до виявлення окремих явищ та закономірностей їх розвитку.

Висновки. Отже, в якості робочого пропонується такий варіант визначення дефініції “науково-дослідницьке завдання”: це таке проблемне завдання, яке націлене на вивчення

певних фактів та явищ, на актуалізацію знань про них з метою вироблення й систематизації суб’єктивно нової інформації про дійсність.

1. Амелина Н.С. Учебно-исследовательская деятельность студентов педвуза... Дис. кан. пед. наук – КГПИ им. А.М. Горького – Киев – 1982 г.

2. Куле Ф. Мировой кризис образования. – Пер. с англ. – М.: Прогресс. – 1991 г.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2009

УДК 378

Лариса Гриценко, доцент кафедри теорії та методики технологічної освіти
Полтавського державного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

У статті досліджуються напрями розв’язання проблеми використання інтерактивних методів навчання, які застосовуються під час організації навчального процесу з різних дисциплін.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, спільна діяльність викладачів і студентів, графічна підготовка, основи графічної грамотності, активні методи, ігрові технології.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах модернізації української освіти як одного з перспективних напрямів удосконалення навчального процесу у виші є його спрямування на демократизацію взаємовідносин викладача та студента, що відображається в нових підходах до навчання, а саме: інтенсифікації навчального процесу на основі впровадження в нього інтерактивних технологій навчання і організаційного розвитку студента, як майбутнього фахівця, створення психологічно комфортного середовища, що забезпечує альтернативність у виборі форм і методів навчання.

Досвід показує, що традиційна система викладання у виші призводить до формування у студентів психології споживання наукових знань, нездатності до критичного осмислення поданого матеріалу, неспроможності робити власні обґрунтовані висновки: це, в свою чергу, негативно позначається на якості виконання курсових та дипломних досліджень. Розв’язання цих актуальних проблем можливе лише на основі впровадження новітніх педагогічних технологій, які б давали можливість розвивати творчі здібності кожної особистості. Останнім часом популярності набули такі педагогічні терміни і

поняття, як особистісно орієнтоване навчання, нетрадиційні форми науково-педагогічної і методичної роботи, які тісно пов’язані з використанням інтерактивних методів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історії освіти України такі підходи до навчання використовувалися ще на початку ХХ ст. і були поширені в педагогічній практиці української школи у 20-ті рр. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання проблеми, використання таких методів в навчальному процесі демонструє розмаїття думок, альтернатив та конкретних прикладів реалізації подібних проєктів. У наукових та методичних працях вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких – Ш. Амонашвілі, О. Ананьєв, В. Антонюк, Є. Афанасьєв, А. Бойко, О. Боровиков, І. Вовчак, В. Гужва, Є. Ільїн, Н. Єрьоміна, Дж. Лаудон, М. Кларін, М. Макарова, Т. Писаревська, А. Постевой, І. Рогач, М. Сендзюк, В. Ситник, З. Соколовська, А. Страхарчук, С. Сухомлинський, В. Тизул, Ф. Хміль, Г. Хотинська, В. Шаталов, Ю. Шурупова, Н. Яценко, окреслені напрями розв’язання проблеми використання інтерактивних методів навчання, які застосовуються під час організації навчального процесу з різних дисциплін.